

УДК 331.103.32

Комарніцька О.М.
викладач вищої категорії кафедри
економіки, фінансів, обліку та оподаткування
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу

ДЕМОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ЯК ЗОВНІШНІЙ ЧИННИК ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

DEMOGRAPHIC ASPECT AS AN EXTERNAL FACTOR OF INFLUENCE ON THE LEVEL LABOR POTENTIAL OF THE KHMELNITSKY REGION

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено питання впливу демографічних процесів на формування трудового потенціалу регіону. За статистичними даними проведено аналіз демографічних показників, таких як кількість населення, вікова структура, природній приріст. Досліджено сучасні тенденції щодо відтворення трудового потенціалу Хмельницького регіону. Зосереджено увагу на необхідності вжиття заходів щодо подолання негативних явищ у цій сфері.

Ключові слова: населення, демографічний чинник, народжуваність, смертність, вікова структура, природній приріст.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы вопросы влияния демографических процессов на формирование трудового потенциала региона. По статистическим данным проведен анализ демографических показателей, таких как количество населения, возрастная структура, естественный прирост. Исследованы современные тенденции воспроизводства трудового потенциала Хмельницкого региона. Сосредоточено внимание на необходимости принятия мер по преодолению негативных явлений в этой сфере.

Ключевые слова: население, демографический фактор, рождаемость, смертность, возрастная структура, естественный прирост.

ANNOTATION

The article deals with the issues of the influence of demographic processes on the formation of labor potential of the region. According to statistical data, the analysis of demographic indicators, such as population size, age structure, natural increase. The study of modern trends in the reproduction of the labor potential of the Khmelnytsky region. The focus is on the need to implement measures to overcome the negative phenomena in this area.

Keywords: population, demographic factor, birth rate, mortality, age structure, natural growth.

Постановка проблеми. У забезпеченні стабільного і безпечного розвитку будь-якої держави, зокрема України, важливу роль відіграє демографічний чинник, а тому проблеми оптимального демографічного розвитку варто розглядати як першочергові інтереси держави, як фактор і водночас як результат її функціонування. Саме від демографічних характеристик працездатного населення країни і показників демографічного розвитку залежать розвиток трудового потенціалу і, як наслідок, величина сукупного національного доходу [1, с. 280].

Кризові демографічні процеси останніх років призвели до сучасних та потенційних масштабних втрат трудового потенціалу. У зв'язку з цим об'єктивно стає потреба аналізу реального стану сучасної демографічної ситуації, пошуку основних її причин, визначення передумов та

факторів, що впливають на відтворення трудового потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ступінь розробленості цієї проблеми досить високий. Дослідженням різних аспектів відтворення трудового потенціалу займалися такі вчені, як О. Грішнова, М. Долішній, А. Колот, І. Кравченко, Ю. Краснов. Свій внесок у визначення проблематики з питань формування та використання трудового потенціалу і його складових зробили такі відомі вчені, як, зокрема В. Злупко, О. Котляр, В. Костаков, М. Скаржинський, К. Якуба.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на досить ґрунтовні дослідження, є підстави вважати, що залишаються недостатньо опрацьованими особливості відтворення трудового потенціалу країни у регіональному розрізі з урахуванням важливої участі в цьому процесі демографічного фактору.

Мета статті полягає в дослідженні сучасних тенденцій щодо відтворення трудового потенціалу Хмельницького регіону в контексті демографічних аспектів розвитку, визначення напрямів подолання негативних явищ у цій сфері з урахуванням демографічного фактору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Динамічний соціально-економічний прогрес в Україні має базуватися передусім на розвитку та ефективному використанні найціннішого ресурсу сьогодення, а саме трудового потенціалу, а також посиленні його активності [2, с. 12].

Природною основою трудового потенціалу є населення.

Населення – це сукупність людей незалежно від їхніх характеристик, яка історично або природно сформувалась, постійно відновлюється і проживає на визначеній території (селі, місті, районі, регіоні або країні), це найширше поняття для означення людських ресурсів.

Розвиток економіки будь-якої країни можливий лише за наявності певної кількості її жителів, які здійснюють виробництво товарів і послуг, необхідних для їх життя. Первинною основою демографічних показників є реальна кількість населення.

Кількість населення – кількість людей які проживають в певному населеному пункті, міс-

цевості, країні, що змінюється в результаті народжуваності, смертності й міграції. Динаміка зміни числа населення є важливим демографічним показником. Демографічна компонента трудового потенціалу підприємства набуває нині особливого значення, оскільки саме вона є пріоритетною під час його формування.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку демографічний потенціал можна охарактеризувати як кризовий, про що свідчать тенденції до скорочення кількості населення, погіршення його вікової структури на користь непрацездатної категорії, зростання смертності, скорочення середньої очікуваної тривалості життя, загального старіння населення.

Така ситуація викликана, з одного боку, зменшенням кількості народжених і збільшенням кількості померлих (щорічне природне зменшення населення перевищує останніми роками 350 тис. осіб), а з іншого боку, від'ємним сальдо зовнішньої міграції (близько 100 тис. осіб щорічно). Ці дві причини обумовили дуже значне зменшення кількості населення України за останнє десятиріччя. Інший тривожний показник у динаміці населення – збільшення частки людей пенсійного віку і зменшення частки молоді, що показує процеси старіння населення і зменшує джерела ресурсів для праці.

Чим більше припадає на одну особу в працездатному віці непрацездатних (показник демографічного навантаження), тим більш ефективно має бути праця населення для підтримання хоча б попереднього рівня життя.

До демографічних чинників, що впливають на формування трудового потенціалу, В. Антонюк відносить рівень народжуваності та смертності, статевовікову структуру, міграцію населення [3, с. 41–45].

У процесі проведеного дослідження було здійснено аналіз демографічних чинників, які зумовлюють кількісні параметри трудового потенціалу регіону.

Серед демографічних чинників на масштаби формування та використання трудового потенціалу регіону найбільший вплив справляють кількість населення, статевовікова структура, темпи природного приросту, середня тривалість життя, міграція тощо.

Суперечливі демографічні процеси, що відбулися в країні, не могли не вплинути на демографічну ситуацію в регіоні.

Напочаток 1995 р. кількість населення Хмельницької області становила 1 517,0 тис. осіб, у тому числі міського – 777,6 тис. осіб (51,3%), та сільського – 739,4 тис. осіб (48,7%). За період 1995–2005 рр. кількість населення області помітно скоротилася. Так, вже на кінець 2004 р. нараховувалось 1 388,0 тис. населення (що на 8,5% менше порівняно з 1995 р.), у тому числі міського – 724,2 тис. осіб (52,2%, що на 6,9% менше 1995 р.), сільського – 663,8 тис. осіб (47,8%, що на 14,6% менше 1995 р.).

За досліджуваний період відбулось зменшення кількості населення як серед міських жителів, так і серед сільського населення, при цьому спостерігаються значні темпи зменшення сільського населення. Так, найбільший розрив серед жителів міських та сільських поселень відбувся в 2004–2005 рр. і склав 7,8% порівняно з 2,6% 1995 р. Таке зменшення кількості сільських поселень частково відбулось за рахунок міграції. Однак значне його скорочення стало наслідком перевищення кількості померлих над народженими.

Кожні подальші п'ять років ситуація лише погіршується, на початок 2006 р. кількість населення вже складала 1 373,4 тис. осіб, у тому числі міського – 723,3 тис. осіб, а сільського – 650,1 тис. осіб. В 2010 р. надзвичайно швидкими темпами зменшується сільське населення і становить 607,8 тис. осіб, що на 42,3 тис. осіб менше порівняно з 2006 р., при цьому кількість міських поселень незначно скоротилась, а в 2010 р. становила 726,2 тис. осіб, що на 2,9 тис. осіб менше порівняно з 2006 р.

2008–2009 рр. стали роками найбільшого скорочення кількості сільського населення. Така невтішна ситуація була обумовлена економічною кризою яка почалась в 2008 р. та досить суттєво вплинула на доходи мешканців, особливо сільських поселень регіону, відповідно, зменшення кількості відбулось за рахунок зовнішньої міграції та продовжувало бути наслідком перевищення кількості померлих над народженими.

Ситуація з кількістю населення не поліпшилась і в наступні 2011–2016 рр., а з кожним роком продовжувала погіршуватися. Станом на 1 січня 2011 р. кількість наявного населення складала 1 326,9 тис. осіб. Відповідно до статистичних даних кількість, як наявна, так і постійна, впродовж останніх п'яти років щорічно скорочувалась в середньому на 0,5%, або на 6,5 тис. осіб.

Отже, за значного зменшення кількості жителів регіону особливо небезпечною залишається ситуація у сільській місцевості, де інтенсивність природного скорочення значно вища, ніж у місті. Це пов'язано перш за все з гіршими умовами проживання, недостатньо розвинутою соціальною інфраструктурою, відсутністю роботи тощо. Таким чином, наявний трудовий потенціал сільської місцевості погіршується не лише якісно у зв'язку з відсутністю можливості до навчання та самовдосконалення, але й кількісно у зв'язку зі зменшенням населення.

З 2012 р. скорочення сільського населення уповільнюється і стабільно складає 1% щорічно порівняно з попереднім роком, а в 2016 р. відсоток скорочення зменшується до 0,7. Така, на перший погляд, позитивна ситуація склалася не внаслідок покращення умов проживання чи створення робочих місць, а через старіння сільського населення, які не мають наміру змінювати своє місце проживання, через різке

погіршення вікової структури населення сіл, що, безперечно, негативно впливає на розвиток продуктивних сил. Скорочення населення сільських поселень відбувається, на відміну від попередніх років, вже переважно за рахунок природного скорочення, перевищення кількості померлих над народженими, оскільки значна частина сільського населення працездатного віку ще в 2005–2010 рр. масово залишала сільську місцевість в пошуках кращого життя, а молодь виїжджала на навчання в міста з наміром залишитися там на постійне проживання.

Після подій 2013 р. (Революції Гідності) та 2014 р. (захоплення Криму і збройного конфлікту на сході України) демографічна ситуація в регіоні ще більше ускладнилась, оскільки є значна кількість загиблих в зоні АТО, а її наслідки регіон відчуватиме в майбутньому, оскільки більшість загиблих – це молоді люди, які могли б народжувати дітей. Складні економічні умови призводять до того, що збільшується кількість розлучень, що негативно впливає на демографічну ситуацію регіону. Часто люди, які вступають в шлюб вразі, не наважуються народжувати дітей.

Отже, протягом досліджуваного періоду внаслідок описаних вище причин наявне населення Хмельниччини помітно скоротилося, а на початок 2016 р. становило 1 294,4 тис. осіб зі значним скороченням сільського населення, (що на 14,7% менше порівняно з 1995 р.), зокрема міського – 729,8 тис. осіб (що на 6,1% менше 1995 р.), сільського – 564,6 тис. осіб (що на 23,6% менше 1995 р.).

Таке значне постійне скорочення кількості наявного населення області негативно відбивається на стані трудового потенціалу регіону. Це породжує тенденцію до того, що не відбувається простого відтворення трудового потенціалу регіону, а це не може сприяти економічному розвитку та породжує демографічну кризу в регіоні.

Останнім часом відбулися зміни не лише в кількості населення, але й у статевовіковій структурі населення у Хмельницькій області, а саме спостерігається переважання кількості жінок над кількістю чоловіків (табл. 1).

Станом на 1 січня 1995 р. кількість жінок становила 818,0 тис. осіб (54% населення області), а чоловіків – відповідно, 693,6 тис. осіб, або 46% населення області.

За період 1995–2005 рр. кількість жінок зменшилась до 716,5 тис. осіб, або на 8,8% порівняно з 1995 р., та складає 53,8% кількості постійного населення; чоловіків – до 614,3 тис. осіб, або на 7,9% відповідно до 1995 р., що складає 46,2% загальної кількості.

Наступні п'ять років тенденція до скорочення кількості обох статей продовжувала зберігатися. Так, на початок 2010 р. кількість жінок становила 716,5 тис. осіб, що складає 53,8%, а чоловіків – 614,3 тис. осіб, або 46,2%.

Станом на 1 січня 2016 р. кількість жінок становить 692,4 тис. осіб (53,746,3% населення

області), а кількість чоловіків – 598,8 тис. осіб, або 46,3% населення області. Ситуація у відсотковому співвідношенні залишається відносно сталою протягом 1995–2016 рр.

Цікаво розглянути розподіл народжених за статтю (табл. 2).

Як бачимо, щороку народжується хлопчиків більше, ніж дівчаток. Так, у 2015 р. від загальної кількості народжених хлопчиків народилось 51%, а дівчаток – 49%, або ж на 100 дівчаток припадало 106 хлопчиків. Однак це не дає підстави стверджувати, що така тенденція спостерігатиметься для обох статей при досягненні ними працездатного віку. Внаслідок вищої смертності серед чоловіків (особливо у працездатному віці) співвідношення жінок і чоловіків зрівнюється приблизно у віці 25–30 років. Із кожним роком кількість чоловіків у працездатному віці невпинно скорочується. Тобто смертність чоловіків значно перевищує смертність жінок працездатного віку. Надалі жінок стає все більше порівняно з чоловіками.

Це зумовлено насамперед тим, що смертність серед населення чоловічої статі вище, ніж серед жіночої. Також на статеву структуру населення великий вплив мають міграційні процеси, адже в пошуках роботи з регіону виїжджає більше чоловіків, аніж жінок. Більшу кількість жінок над чоловіками можна пояснити і впливом історичних факторів та втратою чоловічого населення в наслідок війн та репресій. Серед чоловіків також спостерігається більша схильність до шкідливих звичок, а саме паління, вживання алкоголю, малорухливого способу життя, що призводять до захворюваності та підвищення смертності серед чоловічого населення області. Внаслідок цього тривалість життя чоловіків менша на 10–12 років.

Прямий вплив на формування демографічної компоненти трудового потенціалу регіону загалом та підприємств зокрема, його розвиток має і вікова структура регіону. Основою формування трудового потенціалу будь-якої території є населення працездатного віку.

Аналіз та динаміка вікової структури регіону дає можливість більш детально проаналізувати демографічну ситуацію області (табл. 3).

Як свідчать дані табл. 3, станом на 1 січня 2016 р. кількість молодого населення (у віці до 15 р.) становила 202,3 тис. осіб, що складало 15,7% від загальної кількості населення області. Протягом 2009–2016 рр. кількість підлітків, які досягають працездатного віку, стабільно знижувалась, що не сприяє відтворенню трудового потенціалу регіону. Водночас на початок 2016 р. кількість пенсіонерів у Хмельницькій області становила 291,2 тис. осіб (у віковій групі 60 років і вище), що складало 22,6% від загальної кількості постійного населення, а за період з 2010 по 2016 рр. вона мала стійку тенденцію до зростання. Така ситуація характеризує процес старіння населення регіону, який є притаманним країні загалом, а також нега-

Таблиця 1
Динаміка кількості наявного та постійного населення у Хмельницькій області
станом на 1 січня 1995–2016 рр., тис. осіб

Рік	Кількість наявного населення				До загальної кількості населення, %				Кількість постійного населення				До загальної кількості населення, %			
	всього	базисні темпи зростання (скорочення)		зокрема	міськ.	сільс.	міськ.	сільс.	всього	базисні темпи зростання (скорочення)	зокрема		чол.	жін.	чол.	жін.
		міськ.	сільс.								чол.	жін.				
1995	1 517,0	100,0			777,6	739,4	51,3	48,7	1 511,6	100		693,6	818,0	45,9	54,1	
1996	1 508,3	99,4			772,8	735,5	51,2	48,8	1 503,4	99,5		690,6	812,8	45,9	54,1	
1997	1 497,1	98,7			766,6	730,5	51,2	48,8	1 492,9	98,8		686,2	806,7	46,0	54,0	
1998	1 484,4	97,9			760,3	724,1	51,2	48,8	1 480,0	97,9		680,7	799,3	46,0	54,0	
1999	1 472,6	97,1			753,8	718,8	51,2	48,8	1 468,0	97,1		675,7	792,3	46,0	54,0	
2000	1 458,9	96,2			747,7	711,2	51,3	48,7	1 454,2	96,2		669,5	784,7	46,0	54,0	
2001	1 445,0	95,3			739,0	706,0	51,1	48,9	1 440,3	95,3		663,4	776,9	46,1	53,9	
2002	1 430,8	94,3			729,6	701,2	51,0	49,0	1 426,6	94,4		657,3	769,3	46,1	53,9	
2003	1 414,9	93,3			726,4	688,5	51,3	48,7	1 411,7	93,4		650,8	760,9	46,1	53,9	
2004	1 401,2	92,4			724,6	676,6	51,7	48,3	1 397,9	92,5		644	753,2	46,1	53,9	
2005	1 388,0	91,5			724,2	663,8	52,2	47,8	1 384,9	91,6		638,7	746,2	46,1	53,9	
2006	1 373,4	90,5			723,3	650,1	52,7	47,3	1 370,3	90,7		632,0	738,3	46,1	53,9	
2007	1 361,4	89,7			722,8	638,6	53,1	46,9	1 358,2	89,9		626,5	731,7	46,1	53,9	
2008	1 350,3	89,0			721,8	628,5	53,5	46,5	1 347,1	89,1		621,2	725,9	46,1	53,9	
2009	1 341,4	88,4			723,8	617,6	54,0	46,0	1 338,2	88,5		617,1	721,1	46,1	53,9	
2010	1 334,0	87,9			726,2	607,8	54,4	45,6	1 330,8	88,0		614,3	716,5	46,2	53,8	
2011	1 326,9	87,5			727,6	599,3	54,8	45,2	1 323,7	87,6		611,6	712,1	46,2	53,8	
2012	1 320,2	87,0			728,2	592,0	55,2	44,8	1 317,0	87,1		609,0	708,0	46,2	53,8	
2013	1 314,0	86,6			729,0	585,0	55,5	44,5	1 310,8	86,7		606,5	704,3	46,3	53,7	
2014	1 307,0	86,2			729,5	577,5	55,8	44,2	1 303,8	86,3		603,9	699,9	46,3	53,7	
2015	1 301,2	85,8			730,3	570,9	56,1	43,9	1 298,1	85,9		601,7	696,4	46,4	53,6	
2016	1 294,4	85,3			729,8	564,6	56,4	43,6	1 291,2	85,4		598,8	692,4	46,4	53,6	

Джерело: складено автором за даними [4, с. 22–31]

Таблиця 2

Розподіл живонароджених за статтю, осіб [4, с. 31]

	1995 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Обидві статі	16 389	12 359	12 396	14 414	14 492	14 881	14 548	14 631	13 793
хлопчики	8 398	6 391	6 469	7 368	7 381	7 595	7 565	7 472	7 029
дівчатка	7 991	5 968	5 927	7 046	7 111	7 286	6 983	7 159	6 764

Таблиця 3

Розподіл постійного населення Хмельницької області за окремими віковими групами станом на 1 січня 2009–2016 рр., тис. осіб

Рік	Кількість постійного населення		Розподіл постійного населення Хмельницької області за окремими віковими групами			До загальної кількості населення кожної з вікових груп, %		
			0–14	15–64	65 і старше	0–14	15–64	65 і старше
2009	всього	1 338,2	218,0	780,1	340,2	16,3	58,3	25,4
	міськ.	718,1	116,6	463,4	138,1	16,2	64,6	19,2
	сільс.	620,1	101,4	316,7	202,1	16,3	51,1	32,6
2012	всього	1 317,0	196,6	903,5	216,9	14,9	68,6	16,5
	міськ.	722,6	109,1	533,4	370,1	15,1	73,8	11,1
	сільс.	594,4	87,5	370,1	136,9	14,7	62,3	23,0
2013	всього	1 310,8	197,4	898,5	214,9	15,1	68,5	16,4
	міськ.	723,4	110,7	530,8	81,9	15,3	73,4	11,3
	сільс.	587,4	86,7	367,7	133,0	14,8	62,6	22,6
2014	всього	1 303,8	198,6	891,7	213,5	15,2	68,4	16,4
	міськ.	723,8	112,5	527,2	84,1	15,6	72,8	11,6
	сільс.	580,0	86,1	364,5	129,4	14,8	62,9	22,3
2015	всього	1 298,1	200,7	882,8	214,6	15,5	68,0	16,5
	міськ.	724,7	114,9	522,3	87,4	15,8	72,1	12,1
	сільс.	573,4	85,8	360,4	127,2	14,9	62,9	22,2
2016	всього	1 291,3	202,3	874,9	214,1	15,7	67,7	16,6
	міськ.	724,2	117,0	517,3	89,9	16,2	71,4	12,4
	сільс.	567,1	85,3	357,6	124,2	15,0	63,1	21,9

Джерело: складено автором за даними [4, с. 22–31]

тивно впливає на відтворення трудового потенціалу області.

Слід зазначити, що за віковими категоріями структура постійного міського й сільського населення в області відрізняється. Так, у місті частка працездатного населення станом на 1 січня 2016 р. становила 71,4%, діти віком до 14 років склали 16,2%, на населення віком 65 років і старше припадало 12,4%, тоді як на сільській території на ті ж вікові групи припадали 63,1%, 15,0% і 21,9% відповідно (табл. 3).

Старіння населення є одним із найтривожніших симптомів погіршення демографічних умов його відтворення, оскільки призводить до збільшення демографічного навантаження на працездатних, до певних труднощів у формуванні трудових ресурсів та забезпеченні господарства робочою силою.

На жаль, населення області продовжує старіти, у зв'язку з тим, що протягом останніх років зберігається від'ємний природний приріст населення, смертність у старшому віці носить стабільний характер а тривалість життя постійно зменшується. Старіння населення тягне за собою й низку інших соціально-економічних негативних наслідків.

Так, зростання частки осіб пенсійного віку призводить до збільшення споживання суспільних ресурсів на соціальне забезпечення в старості. За умов обмеженості таких ресурсів поширюється бідність та поглиблюється соціальна нерівність за віком. Бідність населення похилого віку зумовлює посилення тиску осіб пенсійного віку на ринок праці та додаткові матеріальні обов'язки працездатних контингентів.

Під час аналізування вікової структури населення Хмельницької області можна спостерігати збільшення питомої ваги населення старших вікових груп і зменшення частки дітей, така ситуація негативно впливає на показник демографічного навантаження на населення працездатного віку.

Кількісні характеристики населення формуються не лише під впливом його механічного руху, але й під впливом природного руху населення, який є однією з найважливіших характеристик демографічної ситуації, що характеризується показниками народжуваності, смертності, а також природного приросту (табл. 4).

Дані про природний приріст населення за період з 1990 р. по 2015 р. Хмельницької області подано в табл. 4.

Аналіз даних табл. 4 свідчить про те, що динаміка природного руху населення у Хмельницькій області явно негативна: кількість народжених зменшується, а кількість померлих збільшується, як наслідок, відбувається природне скорочення населення, спостерігаємо постійне переважання кількості померлих над народженими, відбувається процес депопуляції.

Але варто зазначити, що з 2000 р. кількість народжених щороку починає зростати: якщо у 2000 р. в області народились 12 359 осіб, то в 2008 р. ця цифра становила 14 822 осіб, що на 16,6% більше від 2000 р., але на 24,4% менше порівняно з 1990 р. (кількість народжених становила 19 610), але при цьому все ж таки кількість померлих продовжує переважати кількість народжених. Однак після економічної кризи 2008 р. ситуація з кількістю народжуваних погіршилась, мало сімей наважуються народжувати другу та третю дитину.

З 2006 р. коефіцієнт природного приросту населення починає зростати, водночас смертність продовжує перевищувати народженість.

На початок 2008 р. вперше з 2000 р. спостерігається помітне збільшення природного приросту міського населення області, який склав 372 особи. Загальна кількість народжених у 2009 р. складає 8 639 немовлят, а кількість померлих у цьому ж році становила 8 267. Отже, природний приріст становив 372 особи, що є позитивною тенденцією.

Аналогічна ситуація спостерігалась і протягом наступних років до 2013 р. Максимальний приріст міського населення становив у 2011 р. 729 осіб, тобто кількість народжених (8 188 осіб) значно перевищувала кількість померлих (7 459 осіб).

Проте не можна не відзначити погіршення показника природного приросту населення сільської місцевості протягом 2009–2016 рр.

У сільських місцевостях за значно меншої кількості, ніж у містах, спостерігаємо в декілька разів більшу смертність порівняно з міськими поселеннями, а протягом досліджуваного періоду – постійний від'ємний природний приріст населення, який в 2014 р. склав -6 104 особи. Це є свідченням того, що сільське населення області відтворюється за звуженим режимом.

В 2015 р. статистичні показники вперше за останні 7 років засвідчили від'ємний природний приріст населення у міських поселеннях Хмельницької області (-311 осіб) та зменшення загального коефіцієнта народжуваності.

Така ситуація свідчить про ще більше зубожіння населення вже не тільки сільської місцевості, але й міських поселень. Ефект одноразових виплат з кожним роком зменшувався завдяки підвищенню цін та знеціненню національної валюти, виплати перестали бути мотивом для народження дітей. Нестабільність політичного та економічного становища в країні не сприяє збільшенню населення як країни загалом, так і регіону зокрема, в 2012 р. кіль-

кість народжених становила 14 881 осіб, а в 2013 р. – 14 548 осіб; відбувається погіршення рівня життя внаслідок недолугої політики уряду та президента країни, збільшення плати за комунальні послуги більш ніж в 3 рази.

Зменшення реальних доходів, хоча номінальна заробітна плата зростала, знецінення національної валюти втричі порівняно з 2008 р., збільшення корупції в усіх органах влади як на регіональному, так і на національному рівнях, військові події в країні. Всі ці фактори не могли сприяти збільшенню кількості народжуваних, в результаті чого кількість народжених в Хмельницькій області в 2015 р. зменшилась до 13 793 осіб, а тенденція зменшення кількості народжених продовжується.

Свідченням глибокої демографічної кризи, що переживає наше суспільство, є стійке зниження народжуваності та природного приросту, деформація статевовікової структури і постаріння населення, міграційний вплив за межі держави. Демографічна криза є однією з важливих причин, які стримують розвиток трудового потенціалу в Україні, призводить до щорічного зниження рівня трудового потенціалу та скорочення ресурсів праці країни [5, с. 71].

З огляду на вищесказане серед соціально-економічних проблем регіону постає проблема не лише формування та використання трудового потенціалу, також є невирішеним питання відтворення його природної основи, тобто носіїв трудового потенціалу. Це питання не може не турбувати, а його вирішенню потрібно приділити неабияку увагу.

Політика уряду має заохочувати своїх громадян до покращення демографічної ситуації та підвищення народжуваності, а саме створювати сприятливі соціально-економічні умови для підтримки молодих та багатодітних сімей, надавати кредити під низькі відсотки.

Висновки. Ситуація, що склалася, вимагає удосконалення науково обґрунтованого бачення подальшого розвитку трудового потенціалу, невідкладних системних дій з її відвернення, вжиття упереджувальних заходів щодо нейтралізації руйнівних наслідків, кардинального поліпшення стану речей у цій сфері.

Значна інертність відтворення трудових ресурсів не дає змогу сподіватися на швидке подолання негативних тенденцій у цій сфері та потребує застосування комплексних підходів на загальнодержавному рівні. Серед них основними мають стати створення належних умов для повноцінного відтворення трудового потенціалу і професійно-інтелектуального розвитку; створення можливостей для продуктивного його використання через відповідне економічне підґрунтя; збалансований регіональний розвиток; впровадження системи стимулів до праці, забезпечення умов праці і життя, а також реалізація соціальних гарантій зайнятого і незайнятого населення в умовах ринкових відносин, що створить передумови для поліпшення всіх

Таблиця 4

Темпи природного приросту населення Хмельницької області, осіб

Показник	Рік														
	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Кількість народжених, усього	19 610	16 389	12 359	12 396	13 477	13 712	14 822	14 690	14 414	14 492	14 881	14 548	14 631	13 793	
міські поселення	11 404	8 599	6 216	7 156	7 689	7 751	8 639	8 305	8 365	8 188	8 543	8 282	8 393	7 885	
сільсь. місцевість	8 206	7 790	6 143	5 240	5 788	5 961	6 183	6 385	6 049	6 304	6 338	6 266	6 238	5 908	
Кількість померлих, усього	20 553	23 592	22 591	24 022	23 569	23 080	22 943	21 766	20 842	20 116	20 362	20 581	20 408	20 448	
міські поселення	6 008	7 619	7 564	8 362	8 439	8 407	8 267	7 964	7 687	7 459	7 822	7 953	8 066	8 196	
сільсь. місцевість	14 545	15 973	15 027	15 660	15 130	14 673	14 676	13 802	13 155	12 657	12 540	12 628	12 342	12 252	
Природний приріст населення, усього	-943	-7 203	-10 232	-11 626	-10 092	-9 368	-8 121	-7 076	-6 428	-5 624	-5 481	-6 033	-5 777	-6 655	
міські поселення	5 396	980	-1 348	-1 206	-750	-656	372	341	678	729	721	329	327	-311	
сільсь. місцевість	-6 339	-8 183	-8 884	-10 420	-9 342	-8 712	-8 493	-7 417	-7 106	-6 353	-6 202	-6 362	-6 104	-6 344	
Коефіцієнт народжуваності, усього	12,9	10,8	8,5	9,0	9,9	10,1	11,0	11,0	10,8	10,9	11,3	11,1	11,2	10,6	
міські поселення	15,4	11,1	8,4	9,9	10,6	10,7	12,0	11,5	11,5	11,2	11,7	11,4	11,5	10,8	
сільсь. місцевість	10,5	10,6	8,7	8,0	9,0	9,4	9,9	10,4	10,0	10,6	10,8	10,8	10,9	10,3	
Коефіцієнт смертності, усього	13,5	15,6	15,6	17,4	17,2	17,0	17,0	16,3	15,7	15,2	15,5	15,7	15,6	15,7	
міські поселення	8,1	9,8	10,2	11,6	11,7	11,6	11,4	11,0	10,6	10,2	10,7	10,9	11,1	11,2	
сільсь. місцевість	18,6	21,7	21,2	23,8	23,5	23,2	23,6	22,5	21,8	21,3	21,3	21,7	21,5	21,5	
Коефіцієнт природного приросту населення, усього	-0,6	-4,8	-7,1	-8,4	-7,3	-6,9	-6,0	-5,3	-4,9	-4,3	-4,2	-4,6	-4,4	-5,1	
міські поселення	7,3	1,3	-1,8	-1,7	-1,1	-0,9	0,6	0,5	0,9	1,0	1,0	0,5	0,4	0,4	
сільсь. місцевість	-8,1	-11,1	-12,5	-15,8	-14,5	-13,8	-13,7	-12,1	-11,8	-10,7	-10,5	-10,9	-10,6	-11,2	

Джерело: складено автором за даними [4, с. 22-31]

параметрів формування трудового потенціалу. Поряд зі створенням необхідних економічних умов зусилля повинні бути сконцентровані на включенні демографічних пріоритетів у духовну сферу суспільства. Так, проблему популяризації здорового способу життя, трансформації відповідних культурних наставлень необхідно поставити в ранг державної політики [6, с. 37–38].

Зволікання з вирішенням демографічних проблем несе в собі небезпеку ослаблення політичного та економічного впливу України у світі, робить можливим перерозподіл національних ресурсів та національного потенціалу України на користь інших держав [7, с. 8].

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статівка Н. Демографічна складова економічної безпеки України / Н. Статівка, А. Смаглюк // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 1. – С. 280–287.
2. Караченцова І. Державна політика України у сфері зайнятості населення / І. Караченцова // Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність : зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів. – 2012. – С. 11–17.
3. Антонюк В. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку : [монографія] / В. Антонюк. – Донецьк : НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2007. – 348 с.
4. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2015 рік. – Хмельницький, 2016. – 407 с.
5. Науменко О. Особливості стану та розвитку трудового потенціалу України в сучасних умовах / О. Науменко // Управління розвитком. – 2013. – № 17. – С. 70–73.
6. Сергієнко О. Людські ресурси України. Демографічна криза та демографічна політика / О. Сергієнко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 5. – С. 37–41.
7. Пирожков С. Демографічний фактор у глобальній стратегії розвитку України / С. Пирожков // Демографія та соціальна економіка. – 2004. – № 1–2. – С. 5–20.